

Over drempels en grenzen

Risicovol spelen op het schoolplein?

Het voorjaar is in zicht, de kinderen gaan weer vaker buitenspelen. Zij zoeken als vanzelf de spanning en uitdaging op in hun spel. Is er genoeg mogelijkheid hiervoor op het schoolplein? Het is goed om je bewust te zijn van de waarde van risicovol spel en welke rol je hebt als professional in de facilitering en begeleiding van de kinderen hierin.

Martin van Rooijen is pedagoog en onderzoeker naar risicovol spelen (martin.vanrooijen@pla-net.nl)

Het plein van de school is een belangrijke speelomgeving voor kinderen. Vaak spelen kinderen er de hele dag door: tijdens het speelkwartier, overblijven en soms ook tijdens de naschoolse opvang in het gebouw. Kinderen zijn daarbij vaak op zoek naar uitdagende en spannende speelmogelijkheden. In hoeverre zijn hier op het speelplein mogelijkheden voor? De inrichting van de buitenruimte is hierbij van belang, maar ook hoe leerkrachten reageren op het risicovol spelen van kinderen. Ondersteunen zij dit of remmen zij dit af? En hoe staat het met de verantwoordelijkheid voor een veilige speelomgeving voor kinderen, die de school heeft naar de ouders?

Het schoolplein van de Daltonschool is volledig betegeld. De tafeltennistafel op het bovenbouwplein wordt niet alleen vaak gebruikt voor het 'rond de tafel'-spel, maar ook om op te klimmen, zitten en staan. Sommige leerkrachten vinden dit prima, van anderen mogen er niet te veel kinderen bovenop staan, omdat ze er dan af kunnen vallen. Aan de rand van het plein staan twee uit de kluiten gewassen coniferen. Deze werden door sommige kinderen nog wel eens gebruikt als klimboom, maar in het teamoverleg is besloten dat dit niet meer mag. Het kleuterplein heeft een speelhuisje. Een van de kleuters, vijf jaar, weet sinds kort boven op het speelhuis te klimmen. Dat mag niet, de juf en overblijfkrachten grijpen meteen in als zij dit zien. Ter afscherming naar een voetpad is er op het kleuterplein ook een smal muurtje van zo'n zestig centimeter hoog. Veel kleuters klimmen op dit muurtje om te balanceren of er met kleine stapjes op heen en weer te lopen. De juf-fen houden goed in de gaten hoe dit gaat.

Kinderen gebruiken speelelementen op hun eigen manier. Zij gaan zelf op zoek naar de vele mogelijkheden die deze elementen kunnen bieden –

maar dat is niet altijd de manier die volwassenen of ontwerpers ervoor bedoeld hebben. Ook op het schoolplein zoeken kinderen naar uitdaging. Dit kan tot risicovolle situaties leiden. Het aangaan van en omgaan met risico's draagt bij aan de ontwikkeling van kinderen. Uit bovenstaand voorbeeld blijkt dat leerkrachten verschillend reageren op dit speelgedrag. Zij hebben de neiging om in te grijpen of het te verbieden. Maar risicovol spel bewust begeleiden kan kinderen juist de noodzakelijke ruimte geven om te experimenteren. Dit artikel gaat met name over de rol van de leerkracht bij deze vorm van spelen, en minder over het toezicht en de begeleiding van ander spel zoals voetballen, tikspelen of fantasiespel op het schoolplein.

In de praktijk

'Kinderen hebben recht op een bult,' wordt wel eens gezegd. De pedagoog Korczak trekt dit nog verder door en heeft het over het recht van het kind op zijn eigen dood: 'Uit angst dat de dood het kind uit ons leven wegrukt, ontnemen wij het kind het recht om te leven' (Korczak, 1984). Deze manier van kijken benadert risicovol spel niet negatief, maar benoemt vooral de opwindende, positieve emoties die erbij komen kijken. Een kind dat risicovol speelt, kiest er zelf voor om te spelen in spannende en uitdagende situaties, waarbij tevens de kans bestaat dat het zich zeer doet. Hierbij kan het kind zijn angsten overwinnen en een evenwicht vinden tussen de uitdaging en eigen vaardigheden. Elementen die bij risicovol spelen naar voren komen zijn: grote hoogten, hoge snelheid, gevaarlijke gereedschappen, gevaarlijke elementen als water en vuur, wild spel, en verdwijnen of afzonderen (Sandseter, 2010). Op het schoolplein herken je dit aan kinderen die op schuttingen, muren of daken willen klimmen. Vooral jongens doen aan wild spel, zoals stoeien of nepvechten, waarbij attributen als stokken behulpzaam kunnen zijn. Als leerkracht wil je graag alle kinderen in het

zicht hebben. Toch kan het goed voor hen zijn om plekken te hebben waar ze zich kunnen terugtrekken, buiten het zicht van volwassenen. Als kinderen de vrijheid en verantwoordelijkheid krijgen om risicovolle situaties op te zoeken, zal je zien dat zij dit goed aankunnen. Kinderen weten immers zelf het beste wat zij aandurven.

Drempels bij het kind

Pedagogisch medewerkers en speeltuinwerkers hebben in een kleinschalig onderzoek kinderen begeleid tijdens een workshop 'gevaarlijk spelen' (Van Rooijen, 2012). De kinderen mochten slootjes springen, slopen en een vuurtje maken. Uit observaties van de professionals bleek dat kinderen bepaalde drempels hadden om zo'n activiteit aan te gaan. Bij het risicovol spelen doorlopen kinderen een, veelal intern, proces waarbij zij zichzelf telkens een vraag stellen.

Als eerste bedenken kinderen of ze het **mogen**: mag wat zij willen doen wel van volwassenen, zoals ouders of begeleiders? Veelal gaan kin-

deren pas verder als expliciet toestemming wordt gegeven (het mag). Daarna vragen ze zich af of zij het zelf wel **willen**: hebben ze er zin in, zien ze het als een leuke en uitdagende activiteit? Vervolgens gaan kinderen bedenken of zij het wel of niet **durven**, dit kan afhangen van hun eigen keus of door het kijken naar een ander. In het onderzoek noemden de pedagogisch medewerkers en speeltuinwerkers dit het overgaan van een drempel. Na de laatste drempel gaat het kind het **doen**. Bij het risicovol spelen kunnen hierbij eigen angsten worden overwonnen. Soms is er sprake van flow, waarbij het kind een eigen wereldje betreedt, waar niets ertoe doet en er geen einddoel is.

Als begeleider van risicospel kun je kinderen stimuleren door hen te helpen deze drempels over te gaan. Belangrijk is om daarbij aan te sluiten bij wat het kind nodig heeft. Een goede mentor of begeleider 'leest' de vraag van het kind, herkent het gedrag door >>

Drempels

1. Mogen, ik mag het.
2. Willen, ik wil het.
3. Durven, ik durf het.
4. Doen, ik doe het.

• Martin van Rooijen

Kinderen vinden altijd wel manieren om risico in spel aan te gaan

• Martin van Rooijen

Hoe reageer je als een kleuter op het speelhuis klimt?

De interventieladder:

1. Kinderen kunnen het alleen.
2. Laat het de kinderen eerst uitzoeken / handen over elkaar.
3. Let bewust op / houd een oogje in het zeil.
4. Laat kinderen het zelf bedenken.
5. Laat kinderen de keus.
6. Stimuleer kinderen.
7. Opper iets.
8. Geef uitleg.
9. Help de kinderen.
10. Doe het voor.
11. Bemoei je ermee / doe het voor de kinderen.
12. Stuur de activiteit.
13. Grijp in.

observatie en dialoog en stimuleert het met een bijpassende interventie. Kortom: als je ziet dat een kind een drempel over kan gaan, help daar dan aan mee, zodat het kind ervaart dat het meer kan of durft dan het van tevoren dacht.

De interventieladder

Op het schoolplein ben je er als leerkracht voor toezicht en begeleiding tijdens het spel van de kinderen. Je kijkt of iedereen het naar zijn zin heeft, bij ruzies ben je aanspreekpunt. Maar wat doe je bij risicovolle activiteiten van kinderen, het spel waarbij er risico is op bezeren?

Je hoeft niet meteen in te grijpen. Het is belangrijk om eerst een afweging te maken: is er wel een goede reden voor actie? Dit wordt risk assessment genoemd. Hoewel opvoeders de neiging hebben om al bij een klein risico in te grijpen, is het de kunst om het kind alleen te beperken bij een onaanvaardbaar risico. Grijpen we niet vaak in uit gewoonte? Daarnaast moet je risico's ook niet overdrijven, anders neemt het kind waarschuwingen niet meer serieus. In plaats daarvan kun je risico's beter kalm en rationeel uitleggen en veiliger alternatieven aandragen waar nodig (Lindon, 2011).

Bij deze afweging kun je als leerkracht kiezen in welke mate er actie nodig is. Hiervoor kan de 'interventieladder' van waarde zijn. Deze is uit de praktijk voortgekomen. De interventieladder loopt van niets doen ('Ze kunnen het alleen') tot ingrijpen bij een situatie waarbij het risico onaanvaardbaar is. Opvallend is dat er veel interventies benoemd kunnen worden en dat er een lange glijdende schaal is van mogelijkheden om actie te ondernemen.

Bij de keuze van de interventie sluit je aan bij de vaardigheden en het vermogen van het kind. Probeer niet het spel te stoppen, maar kies een interventie die het spel ondersteunt. Vaak blijkt even wachten met je actie voldoende om te zien of het risicovolle spel zich positief voortzet.

Als professional ben je ook alert op het zogenaamde tipping point. Dit is de situatie waarop het spelen overgaat in niet-spelen. De gezichtsuitdrukking of het stemgeluid van een kind kan dan wijzen op een zo angstig gevoel dat een interventie noodzakelijk is.

Verantwoordelijkheid en grenzen

Als school of kinderopvang neem je de verantwoordelijkheid voor de kinderen tijdelijk over van de ouders. Het is goed om hierbij stil te staan als je risicovol spel toestaat en/of op een positieve manier begeleidt. Vind een evenwicht tussen veiligheid en bescherming aan de ene kant en vrijheid en uitdaging voor de kinderen aan de andere kant. Uitgangspunt hierbij is dat professionals exact dezelfde verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van het kind op zich nemen als de ouders. Voor de professional betekent dit dat het leren

omgaan met risico en gevaar ook gestimuleerd en begeleid mag worden. Bij uitspraken over ongevallen met kinderen nemen rechtstreeks deze pedagogische overwegingen ook mee in hun overweging (Prott, 2010). Bij deze 'dubbele' verantwoordelijkheid van de professional voor de opvoeding van het kind hoort een aantal aandachtspunten. Leerkrachten en pedagogisch medewerkers:

- moeten kunnen inschatten wat er mogelijk fout kan gaan en wat hiervan de consequenties zijn.
- kunnen aansluiten bij wat het individuele kind kan;
- zijn voldoende voorbereid mocht er zich een ongeval voordoen.

Bij de eerdergenoemde Daltonschool is er gesproken met leerkrachten, overblijfskrachten en pedagogisch medewerkers van de naschoolse opvang. Opvallend was dat ieder zijn eigen grenzen hanteert bij het risicovol spelen. Wat tussen de middag niet mag, op de pingpongtafel klimmen, mag na schooltijd weer wel. Ook zijn er verschillen tussen de medewerkers; bij de één kan en mag er meer dan bij de ander. Zij hanteren hun eigen grenzen, maar de vraag is in hoeverre dit bewust of onbewust gebeurt. Waarom mag iets wel of niet? Vaak is er geen goede reden voor te bedenken of weegt het voordeel van de risicovolle ervaring niet op tegen andere nadelen. Het is van belang om dit uit te wisselen en van elkaars motieven te weten.

Ga daarna in gesprek met de ouders. Het is een mooi onderwerp voor een ouderavond of een discussie in de nieuwsbrief of op de website. Je hoeft het hierbij niet eens te worden. Als leerkrachten van individuele ouders weten wat een kind mag, omdat deze de uitdaging nodig heeft, kan je hierbij aansluiten. Op deze manier kan er ook op het speelplein gedifferentieerd worden gewerkt.

Een risicovol speelplein?

Niet elk speelplein biedt voldoende mogelijkheden voor uitdagend en risicovol spel. Vaak is het volledig betegeld met hier en daar een speeltoestel. Toch vinden kinderen hier uit zichzelf wel manieren om risico's aan te gaan. Denk aan muurtjes, verhogingen, hellingen of ongelijkmatigheden in het terrein. Ook de vaak spaarzame natuurlijke elementen als heggen, struiken of een boom kunnen als speelobject te dienen. Verbied dit niet en laat kinderen deze mogelijkheden juist ontdekken. Geef hen de kans om hun speelruimte zo te gebruiken als zij dat wensen. Denk niet eerst in wat er niet mag, maar geef toestemming: 'Als je wil, dan mag je!'

Wil je risicospel juist stimuleren, dan kun je het schoolplein met simpele middelen risicovoller maken. Zo bied je kinderen de gelegenheid hun grenzen te leren verkennen. Kijk bij de aanschaf van speelmateriaal eens bij de motoriek en

zintuig-stimulatie. Zo kom je terecht bij de balancertoon, balance-boards, coördinatiewip, stepstones en rolplanken. Een oude legerbrancard, een steekwagen of oude autobanden kunnen ook gebruikt worden voor samenwerking en experiment. En als je zorgt voor natuurlijke speelelementen, zoals boomstammetjes, stokken en takken, kunnen kinderen zelf bedenken hoe zij dit gaan gebruiken.

Uit onderzoek blijkt dat een 'Groen Schoolplein' het speelgedrag in positieve zin verandert. Het spel is gevarieerder en er wordt meer gerend en geklommen (De Graauw e.a., 2009). Steeds meer kinderdagopvang en basisscholen denken na over een natuurlijker en avontuurlijker inrichting van het speelplein. Hierbij wordt gewerkt met hoogteverschillen, natuurlijke klimmogelijkheden en water-zandspel, vaak omzoomd met natuurlijke verstopplekken. Kortom: een ideale omgeving voor kinderen om risico's aan te gaan en grenzen te verkennen en te verleggen. Want kinderen kunnen en durven meer dan je denkt. De rol voor de leerkracht als professional ligt in het bewust begeleiden van het risicovol spelen. 🌱

Geef kinderen de kans om hun speelruimte zo te gebruiken als zij dat wensen

Leestips

- Mijland, E. (2011) 'Het grootste risico is alle risico vermijden' Interview met Helen Tovey. *HJK*, 39 (1), 11-13.
- Spelen en slopen met rommel op het schoolplein: www.playpods.co.uk
- Tips en suggesties over Speelnatuur en Groene Schoolpleinen: www.springzaad.nl

Literatuur

- Graauw, de C. e.a. (2009). *Verandering van Speelgedrag op een groen schoolplein*. Rotterdam: Sport en Recreatie.
- Korczak, J. (1984). *Hoe houd je van een kind*. Utrecht: Bijleveld.
- Lindon, J. (2011). *Too safe for their own good? Helping children learn about risk and lifeskills*. London: NCB.
- Prott, R. (2010). Het is de kunst om met risico's om te gaan, niet om ze te vermijden. *Kinderen in Europa*, 2010 (winter), 22-23.
- Rooijen, M. van (2012). *Risicovol spelen. Over het bewust begeleiden door opvoeders*. Domeinonderzoek Master Pedagogiek Hogeschool Utrecht. Op te vragen bij de auteur.
- Sandseter, E. (2010). *Scaryfunny, A Qualitative Study of Risky Play Among Preschool Children*. Trondheim: NTNU.